

UDK: 330.5.051:330.54(497.11) ;
330.101.541(497.11)

METODE OBRAČUNA NAJVAŽNIJIH MAKROEKONOMSKIH AGREGATA¹

Ljubomir Mitrović¹, Slavka Mitrović²

¹Pravni fakultet Priština u Kosovskoj Mitrovici,

²Poljoprivredni fakultet Priština u Lešku

Rezime: U radu se razmatraju savremene metode obračuna makroekonomskih agregata privrednog razvoja u Srbiji. Analiza u radu je pokazala da se društvena proizvodnja može utvrditi korišćenjem tri metoda: proizvodni, prihodni i rashodni. Autori ukazuju u radi da svi metodi obračuna makroekonomskih agregata daju isti rezultat. Analiza je sprovedena preko najpoznatijeg i najvažnijeg agregata sistema nacionalnih računa poznat kao bruto domaći proizvod (BDP). Njime su autori predstavili rezultat proizvodnih aktivnosti rezidualnih institucionalnih jedinica i to kao suma dodatnih vrednosti koje se obračunavaju za sve institucionalne jedinice. Autori takođe ukazuju u radu, da srpska privreda je niskoakumulativna, te nema investicija za ubrzaniji privredni rast (oko 15% u 2007. godini) a što može dovesti pod sumnju makroekonomsku ravnotežu i stabilnost srpske privrede u godinama koje dolaze.

Ključne reči: Bruto domaći proizvod, proizvodni metod, prihodni metod, rashodni metod, rezidentne institucionalne jedinice, nacionalni dohodak, porezi, subvencije, zarade zaposlenih, lična i kolektivna potrošnja, štednja, investicije.

UVOD

Ocenu efikasnosti jedne nacionalne ekonomije možemo dati preko tempa privrednog rasta, a koja se može pratiti preko makroekonomskih pokazatelja. Makroekonomski pokazatelji (agregati) se u ekonomskoj aktivnosti pojavljuju u svim njenim sferama tj. u proizvodnji, raspodeli, razmeni i potrošnji. Otuda, postoje i više metoda obračuna makroekonomskih agregata (bruto domaćeg proizvoda i nacionalnog dohotka). Danas se u obračun istih koriste tri metode. To su proizvodni, prihodni i rashodni metod. U tom kontekstu u ovom radu biće detaljno obrađeni realni, personalni i rashodni metod.

Ukazaćemo na specifičnosti svakog od metoda za obračunavanje bruto domaćeg proizvoda odnosno nacionalnog dohotka. Nastojaćemo da dokažemo da iako postoje razlike u tome šta predstavlja nacionalni

¹ Pregledni naučni rad

dohodak, ipak sva tri metoda moraju da daju jednake veličine nacionalnog dohotka, pošto se radi o istoj privrednoj veličini, samo dakle, o različitim vidovima i fazama društvene reprodukcije.

1. Proizvodni (realni metod)

Statistička služba Srbije, primenjivala je više od 50 godina metodologiju zasnovanu na užoj koncepciji proizvodnje, odnosno na koncepciji materijalne proizvodnje. Naime srpska metodologija tretirala je proizvodnju, kao rezultat rada koji stvara prometne vrednosti u predmetnom, materijalnom obliku. Proizvodne delatnosti, među njima industrija, poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo, građevinarstvo i proizvodno zanatstvo gotovo svi ekonomisti su ubrajali u izvore nacionalnog dohotka. Takođe, u okviru materijalne proizvodnje tretirana je i trgovina i saobraćaj, koje proces proizvodnje nastvljaju u vidu proizvodnih usluga.

Međutim, usluge zdrastva, obrazovanja, državne uprave, narodne odbrane, kulture, finansijskih organizacija, društvenih organizacija i profesionalnih organizacija kod nas nisu smatrane izvorom društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, a dok su kod zemalja tržišne privrede ove delatnosti tretirane kao izvor nacionalnog dohotka. Naš stav, (koncepcija) da navedene usluge ne mogu biti izvor nacionalnog dohotka, utemeljen je bio na Marksovim postavkama o proizvodnom i neproizvodnom radu. Polazilo se naime, od Marksovog definisanja društvenog proizvoda, po kome on predstavlja sumu roba koje se mogu potrošiti bilo u proizvodnji, bilo na ličnu potrošnju. Znači, "celokupni proizvod društva, dakle, i celokupna proizvodnja, raspada se na dva velika odeljka: I – sredstva za proizvodnju, robe koje imaju oblik u kome moraju ući u proizvodnu potrošnju, ili bar mogu u nju ući; II – sredstva potrošnje, robe koje imaju oblik u kojem ulaze i individualnu potrošnju".²

Očito je da prema našoj koncepciji društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, "samo produkcija dobra koja imaju upotrebnu vrednost za društvo, obuhvatajući ovde i usluge proizvodnog karaktera, treba da se obračunavaju u narodni dohodak. Polazeći od ovog stanovišta da su izvori narodnog dohotka, samo u procesu materijalne proizvodnje, u dohodak obračunavamo proizvodnju industrije, proizvodnog zanatstva, poljoprivrede, šumarstva, građevinarstva, zatim delatnosti saobraćaja i trgovine."³

² Karl Marks, Kapital, II tom, Prosveta, Beograd, 1974., str. 329.

³ Metodologija za obračun narodnog dohotka, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1955., str.10.

Iako većina ekonomista socijalističkih zemalja je smatralo da je izvor nacionalnog dohotka određen užom koncepcijom proizvodnje, ipak treba istaći, da su se kod nas već pedesetih godina prošlog veka pojedini ekonomisti zalagali za širu koncepciju nacionalnog dohotka, po kojoj bi se u društveni proizvod i nacionalni dohodak obračunavali, pored vrednosti materijalne proizvodnje, i one koje nemaju opredmećeno obeležje, tj. usluge.⁴ Da obračun osnovnih agregata nije bio samo po užoj koncepciji kod nas, svedoči činjenica da je za potrebe OECD-a Savezni zavod za statistiku, vršio uporedno obračun osnovnih agregata proizvodnje po široj koncepciji, prema metodologiji nacionalnih računa UN, ali rezultati ovih obračuna nisu objavljivani.

Prilikom uporedne analize, nacionalnog dohotka naše zemlje sa statistikama o nacionalnom dohotku zemalja tržišne privrede, potrebno je bilo prethodno uskladiti razlike u koncepcijama. To praktično znači, da naš nacionalni dohodak trebalo je povećati za delatnost zdrastva, obrazovanja, socijalnog starenja, državne uprave, ličnih usluga, korišćenje stambenih zgrada, finansijskih organizacija itd. Znači, metodološki problemi koji su se pojavljivali prilikom ovakvog obračuna društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, proizilazili su iz nejednakosti u definisanju proizvodnih delatnosti, odnosno delatnosti koje stvaraju nacionalni dohodak.

Međutim, treba istaći da su obe metodološke koncepcije imale isto stanovište u pogledu obuhvatanja rezultata rada, odnosno samo rad koji ima društveni karakter, smatra se izvorom društvenog proizvoda odnosno nacionalnog dohotka. Time je domen istraživanja smanjen od opštedruštvenih okvira na čisto ekonomski okvir. Na taj način nacionalni dohodak je u celosti dobio čisto ekonomsko obeležje, što je razumljivo, jer se radi o veoma značajnom ekonomskom fenomenu.

Proširivanjem definicije proizvodnje na sve ostale usluge koje su do sada imale neproizvodni karakter (države društvene delatnosti, finansijskih institucija i dr.) zahteva uključivanje u obračun makroekonomskih agregata (bruto domaćeg proizvoda i nacionalnog dohotka) u nacionalnim računima i delatnosti koje proizvode ove usluge.

Dakle, proizvodnja u nacionalnim računima je definisana po širem konceptu. Proizvodnju kao ekonomsku delatnost, ne vidimo samo kroz

⁴ Vidi šire o tome: Boško Kitajević, Naša metodologija narodnog dohotka, Statistička revija, 1954., br. 3 i 4., Orthaber, Albin, Šeme vrednosnih bilansa narodne privrede, Statistička revija 1954., br. 3 i 4. i Gojko Grdžić, Narodni dohodak – metodološka studija, Beograd, 1955.

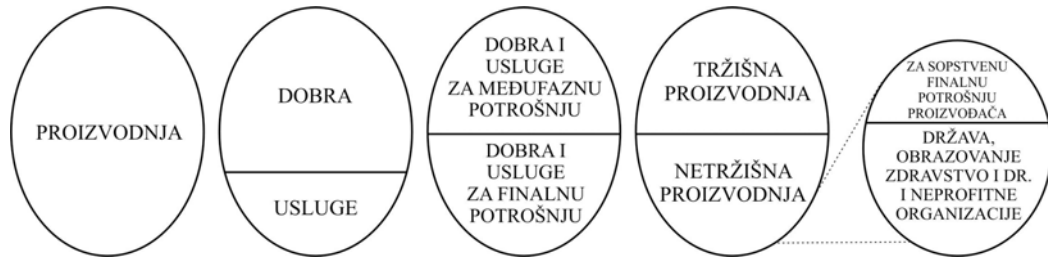
delatnosti čiji je rezultat rada neko materijalno dobro, već i delatnosti koje proizvode usluge, a nisu direktno vezane za proizvodnju materijalnih dobara. Otuda u nacionalnim računima proizvodnja se definiše kao stvaranje korisnosti, koje imaju materijalni i nematerijalni oblik. Kao što smo već istakli proizvodi imaju tržišnu, ekonomsku vrednost, što znači da imaju upotrebnu vrednost i prometnu vrednost, jer su predmet razmene na tržištu. Da bi se proizvodnja ostvarila potrebni su elementi, odnosno faktori proizvodnje, potrebno je dakle, ulaganje faktora proizvode, a to znači rad, zemljište i kapital a u savremenoj razvijenoj tržišnoj privredi dodaje se i preduzetništvo, koje povezuje sve ostale faktore proizvodnje, radi ostvarenja korisno usklađenog cilja.

Iz svega rečenog, proizilazi da proizvodnju u suštini čine dobra i usluge koje imaju sledeće karakteristike:

- a) da su proizvod ljudskog rada i kapitala;
- b) da služe za zadovoljenje ljudskih potreba, bilo kao dobra koja služe za potrošnju ili kao sredstva za proizvodnju;
- v) obzirom da su ekonomska dobra ograničena dobra, to da bi se zadovoljile potrebe, potrebno je da se njima racionalno i ekonomski, privredni subjekti ponašaju, jer imaju tržišnu (ekonomsku vrednost);
- g) imajući u vidu da je cena novčani izraz vrednosti robe, to znači da robe i usluge imaju novčani izraz preko cene, koju čine troškovi za njihovu proizvodnju ili pak vrednost im se može imputirati odnosno pripisati.⁵

Proizvodnja kao ekonomska aktivnost predstavlja, znači, proces koji stvara nove vrednosti ili dodaje vrednost, već postojećim dobrima. Stvaranje nove vrednosti ili pak dodavanje vrednosti, već postojećim dobrima vrši se preko faktora proizvodnje (rad, kapital, zemljište, preduzetništvo). Ona se sastoji od dobara i usluga, koje su predmet tržišnih transakcija. Iz političke ekonomije je opšte poznata stvar, da je proizvodnja za tržište u stvari proizvodnja, koja je namenjena razmeni po cenama koje su od ekonomskog značaja sa stanovišta troškova i tražnje.

⁵ Vidi: Dušan Miljković, Nacionalni makroekonomski računi, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001., str. 55-56.

Slika 1: Podela proizvodnje

Rekli smo takode, da je polazna osnova sistema nacionalnih računa proizvodnja, a da je osnovna mera proizvodnje bruto domaći proizvod. Bruto domaći proizvod, kao makroekonomski agregat predstavlja meru bruto dodatne vrednosti koje proizvode sve institucionalne jedinice rezidenata u nekoj nacionalnoj ekonomiji, ili zbrajanjem dohodaka ostvarenih u tekućoj proizvodnji (ako se primenjuje prihodni metod), ili ako se primenjuje rashodni metod (o kome ćemo detaljnije govoriti u narednom prilogu) onda se on dobija sabiranjem vrednosti dobara i usluga za finalnu potrošnju obračunata po nabavnim cenama, umanjenim za vrednost uvoza dobara i usluga. Treba istaći, da zbir dodatne vrednosti mora biti jednak zbiru finalnih izdataka za potrošnju, investicija i izvoza umanjenog za uvoz. To je osnovna jednakost, jer se radi o istoj ekonomskoj veličini samo u različitim vidovima i fazama društvene reprodukcije. Međutim, treba istaći, da se u praksi ne dešava da proračuni ekonomskih agregata, odnosno bruto domaćeg proizvoda i nacionalnog dohotka, daju za sva tri metoda isti rezultat. Razlog treba tražiti u greškama u proceni pojedinih stavki. Pored toga, poklapanje strukture i vrednosti potrošnje sa strukturom i vrednošću proizvodnje, moguće je uglavnom kod zatvorenih privreda. To praktično ne važi za otvorene privrede. Naime, to se objašnjava time što se jedan deo ostvarene domaće proizvodnje izvozi, što znači da sve što je proizvedeno nije i potrošeno u datoj zemlji, pa otuda i manja potrošnja od proizvodnje. Isto tako, ako jedna zemlja učestvuje u međunarodnoj podeli rada, a to znači, da uvozi robe iz inostranstva i pri tome ostvaruje veći uvoz od izvoza to će svakako i potrošnja biti veća od proizvodnje.⁶ Opšte je poznata stvar, da na duži rok

⁶ Bruto domaći proizvod po tržišnim cenama je definisan sa potrošne strane kao zbir finalnih izdataka po nabavnim cenama umanjen za uvoz vrednovan po nabavnim cenama, koje uključuju poreze na uvoz umanjen za subvencije. To znači da uvoz nije koezistentno vrednovan sa finalnim uzdacima sa stavkom u računu proizvodnje, tako da postoji razlika u bruto domaćem proizvodu između potrošne i proizvodne strane. Pošto uvozne takse nisu oduzete od ukupnog uvoza kad se

Ljubomir Mitrović, Slavka Mitrović

izvoz i uvozu u jednoj nacionalnoj ekonomiji su uravnoteženi, to možemo konstatovati, da i za otvorenu privredu važi pravilo o jednakosti proizvodnje i potrošnje.

U nastavku dajemo prikaz proizvodnog metoda merenja bruto domaćeg proizvoda u Republici Srbiji za period 2004 – 2007. godine. Navedene vrednosti proizvodnog metoda, treba da budu iste i za preostala dva metoda (prihodni i rashodni), a što ćemo dokazati u nastavku prilikom analize prihodnog i rashodnog metoda.

Tabela 1. Proizvodni metod obračuna bruto domaćeg proizvoda u Republici Srbiji za period 2004-2007. godine. (u mil. din.)

Upotreba	2004	2005	2006	2007	Izvori	2004	2005	2006	2007
Međufazna potrošnja	1510556,3	1799128,5	2377800,8	2729926,7	Autput – proizvodnja	2664646,5	3196876,2	4031636,6	4706097,9
Bruto domaći proizvod	1384253,2	1687831,5	1980236,7	2362849,7	Porezi na proizvode	264629,9	329485,3	361612,2	426929,5
Potrošnja osnovnih fondova (-)	231311,2	259117,9	294343,8	362564,8	Subvencije	34466,9	39401,5	35211,3	40251,0
Neto domaći proizvod	1152942,0	1428713,6	1685892,9	2000284,0					

Izvor: Sistem nacionalnih računa Republike Srbije, 2004-2007, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2009., str. 114, Obrada autora

2. Prihodni metod

Drugo središte za procenu vrednosti stvorene u proizvodnji za određeni vremenski period pruža raspodela dobara i usluga, a koja se temelji na prihodima koje dobijaju pojedine društvene kategorije, odnosno institucionalne jedinice koje učestvuju u toj raspodeli po različitim osnovama kao što su: participiranje u proizvodnji, po osnovu svojine nad kapitalom i slično. Znači, obračun koji se temelji na primarnoj raspodeli bruto domaćeg proizvoda, odnosno nacionalnog dohotka, naziva se prihodni metod.

obračunava bruto domaći proizvod sa potrošne strane, proizilazi da porezi na uvoz moraju biti dodati bruto domaćem proizvodu po proizvodnoj strani, da bi se uspostavila jednakost. Bruto domaći proizvod po tržišnim cenama definisan je kao zbir dodatnih vrednosti svih proizvođača po tržišnim cenama uvećan za poreze na uvoz umanjene za subvencije.

Imajući u vidu, da se u proizvodnji dobija određena veličina vrednosti bruto domaćeg proizvoda i nacionalnog dohotka, to uz određene pretpostavke dati iznos vrednosti trebamo dobiti i u sferi raspodele. Već je rečeno, da se ne uzimaju svi ostvareni prihodi, već prihodi (dohoci) koji potiču iz primarne raspodele bruto domaćeg proizvoda odnosno, nacionalnog dohotka. Drugim rečima, zasniva se na utvrđivanju prihoda pojedinih nosilaca vrednosti BDP (bruto domaćeg proizvoda).

Kako se bruto domaći proizvod, odnosno nacionalni dohodak izvodi na bazi dohotka, uglavnom se mogu uzeti u obzir sledeći dohoci:

- naknade zaposlenim koje primaju domaćinstva;
- porezi na proizvodnju ili izvoz minus subvencije, koje primaju ili plaćaju jedinice države;
- mešoviti dohodak preduzeća koji ostvaruju stvaranjem na račun dohotka preduzeća;
- poslovni višak koji ostvaruju stvaranjem na račun dohotka;
- potrošnja fiksnog kapitala;
- dohodak od svojine (kamate, dividende, rente i slično).

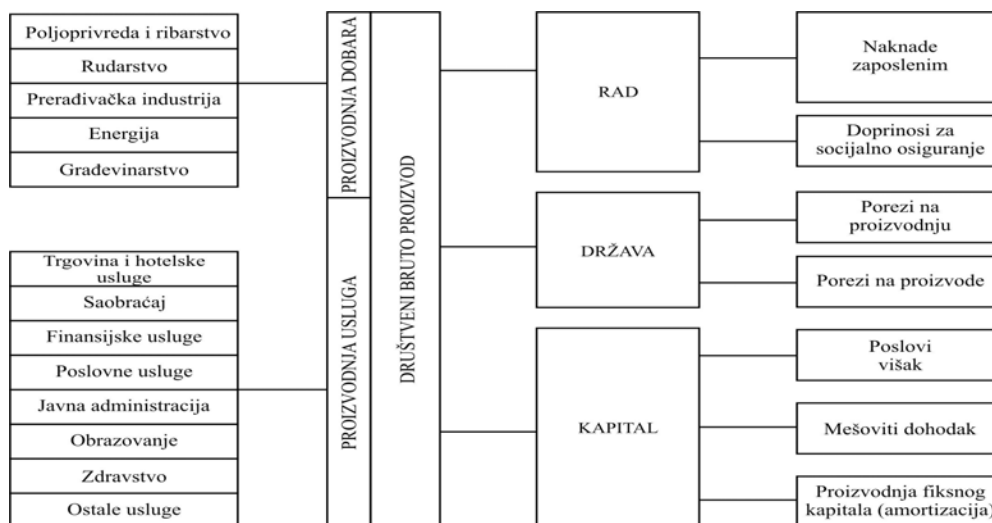
U ovako koncipiranu strukturu (raspodelu) bruto domaćeg proizvoda, odnosno nacionalnog dohotka ne ulaze nezarađeni prihodi (pomoći, dodaci, invalidnine i sl.), tzv. transferna plaćanja, jer iza njih ne stoji obavljen rad. Inače ovaj metod obračuna agregata proizvodnje poznat je kao "prihodni ili lični metod", obzirom da se polazi od novčanih prihoda, koje imaju učesnici u proizvodnji iz te proizvodnje.

Novčani prihodi društvenih kategorija, odnosno institucionalnih jedinica određuju njihovu ukupnu snagu, a samim tim i učešće u društvenoj raspodeli materijalnih dobara i usluga odnosno ostvarenog dohotka. To zapravo znači, da se iz zarada zaposlenih (plata), stvara fond široke potrošnje, zatim iz potrošnje osnovnih sredstava odnosno fiksnog kapitala formira se fond za naknadu utrošenog (amortizovanog) fiksnog kapitala, iz viška proizvoda odnosno poslovnih troškova – akumulacija, iz poreza na proizvodnju i uvoz formira se fond za podmirenje kolektivnih potreba. Radi održavanja kontinuiteta procesa društvene reprodukcije, odnosno procesa proizvodnje, formira se i fond međufazne potrošnje, iz koga se znači, podmiruju potrebe vezane za materijalne izdatke radi kontinuiranog procesa proizvodnje. Inače, fond međufazne potrošnje jednak je vrednosti međufaznih proizvoda.

Prihodni metod svodi se na obračun proizvodnje na dva ključna agregata i to: na bruto domaći proizvod i nacionalni dohodak. Bruto domaći proizvod (grafik br. 2) prezentira obračun vrednosti svih finalnih proizvoda proizvođača rezidenata, umanjen za međufaznu potrošnju. Drugim rečima, on daje obračun vrednosti finalnih proizvoda u koje su uključene i prenete

vrednosti sadržane u potrošnji fiksnog kapitala (amortizaciji), pomoću kojih je ta proizvodnja ostvarena.

Drugi agregat, nacionalni dohodak daje obračun istih vrednosti koje su novostvorene u obračunskom periodu (bruto domaći proizvod umanjen za amortizaciju). Nema sumnje raspodela nacionalnog dohotka je veoma značajan problem svakog ekonomskog sistema, jer od raspodele nacionalnog dohotka zavisi ponašanje svakog subjekta, a pre svega, njihovo ponašanje u oblasti potrošnje i proizvodnje. Primarna raspodela nacionalnog dohotka predstavlja raspoređivanje dohotka na institucionalne jedinice rezidenata, odnosno raspodela među njegovim stvaraocima.

Slika 2 Formiranje i primarna raspodela bruto domaćeg proizvoda

Izvor: Dušan Miljković, Nacionalni makroekonomski računi, CID, 2001.str. 136.

U savremenim tržišnim uslovima privređivanja, primarnu raspodelu reguliše tržišni mehanizam. Imajući u vidu, da se naša privreda do 1989. godine temeljila na marksističkom konceptu privređivanja, to slobodnog delovanja ekonomskih zakona nije bilo i da je država imala jak uticaj na primarnu raspodelu. Naime, socijalistički koncept privređivanja (posebno centralistički socijalistički privredni sistem) je malo pažnje pridavao primarnoj raspodeli dohotka putem tržišta, kao i da je dugo preovladalo ubeđenje, da je personalni (prihodni) metod određivanja nacionalnog dohotka "subjektivni metod", a što je bilo nespojivo sa marksističkom političkom ekonomijom, jer je ona polazila od uže koncepcije nacionalnog dohotka.

Nesporna je činjenica, da je praćenje procesa raspodele dohotka svakako komplikovaniji zadatak, nego li praćenje gotovih proizvoda. Zato se, uobičajeno daje uprošćena šema raspodele nacionalnog dohotka i njegove krajnje upotrebe. Republički zavod za statistiku Srbije daje strukturu nacionalnog dohotka po elementima raspodele u okviru sledeće šeme.

Tabela 2. Prihodni metod obračuna bruto nacionalnog dohotka u Republici Srbiji za period 2004. – 2007. godine (u milionima RSD)

Upotreba	2004	2005	2006	2007	Izvori	2004	2005	2006	2007
Dohodak od vlasništva	108730,1	172586,8	226854,3	334078,3	Bruto poslovni višak	306954,2	417413,1	474687,3	613388,8
Kamata	91962,5	127503,9	173310,8	249941,7	Naknade zaposlenih	668869,3	813207,7	941876,3	1095480,0
Premija osiguranja	16767,6	45083,5	53543,5	84136,6	Plate zaposlenih	572576,8	711566,8	812117,9	945258,9
Bruto nacionalni dohodak	1371642,8	1669591,9	1959452,6	2321874,0	Doprinosi za socijalno	96292,5	101640,9	129758,4	150221,1
Potrošnja osnovnih fondova (-)	231311,2	259117,9	294343,8	362564,8	Porezi na proizvodnju	293657,2	353638,6	394487,7	462715,4
Neto nacionalni dohodak	1140331,6	1490474,0	1665108,8	1959309,2	Subvencije (-)	34466,9	39401,5	35211,3	49338,8
					Dohodak od vlasništva	96119,7	150971,6	200331,7	285503,5
					Kamate	79352,1	105888,1	146788,2	201366,9
					Premije osiguranja	16767,6	45083,5	53543,5	84136,6

Izvor: Sistem nacionalnih računa Republike Srbije, 2004 – 2007, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2009., str. 116, Obrada autora

Iz tabele uočavamo da postoje dve vrste raspoređenog primarnog dohotka. Prva vrsta dohotka (na desnoj strani nacionalnih računa) koga primaju institucionalne jedinice rezidenti sastoji se od: naknade zaposlenih koje primaju domaćinstva u iznosu od 668869,3 (miliona RSD) odnosno 1095480,0, porezi na proizvodnju ili izvoz (umanjen za subvencije) koje primaju ili plaćaju jedinice državi u iznosu od 259190,3 odnosno 413376,6, poslovni viškovi od 306954,2 odnosno 613388,8. Druga vrsta dohotka sastoji se od dohotka svojine, u iznosu od 96119,7 odnosno 285503,5 koji se prima od vlasništva na finansijsku ili materijalnu neproizvodnu imovinu, uglavnom od zemljišta ili imovinu pod zemljom, a to su: kamate u iznosu od 79352,1 odnosno 201366,9 i slični dohoci koje primaju vlasnici finansijske imovine, i rente koje primeju vlasnici zemljišta ili imovine pod zemljom iznajmljenu drugim jedinicama.

Na levoj strani nacionalnih računa prikazana je upotreba primarnog dohotka u iznosu od 108730,1, odnosno 334078,3, a sastoji se od dohotka od vlasništva koje plaćaju institucionalne jedinice ili sektori zajmodavcima, vlasnicima akcija, zemljoposjednicima i slično (kamate u iznosu od 91962,5, odnosno 249941,7, i premije i osiguranja u iznosu od 16767,6 odnosno 84136,6). Ostatak stavke na strani upotrebe je saldo primarnih dohodaka odnosno nacionalni dohodak, u iznosu od 1140331,6 odnosno 1959309,2. On se dobija kada se bruto nacionalni dohodak (1371642,8 odnosno 2321874,0) umanji za potrošnju osnovnih fondova u iznosu od 231311,2 odnosno 362564,8.

Na kraju možemo konstatovati da nacionalni dohodak predstavlja, zbir dohodaka faktora proizvodnje (zemlja, rad, kapital i preduzetništvo). Svaki faktor proizvodnje ostvaruje i odgovarajući dohodak: zemlja – rentu, rad – platu, kapital – kamatu odnosno dividendu i preduzetništvo – profit. Iz tabele, takođe jasno se uočava razdvojenost funkcije kapitala kao svojine i kapitala u proizvodnoj funkciji. Četvrti faktor proizvodnje – preduzetništvo, povezuje sve druge faktore proizvodnje u jedinstvenu celinu.

Personalni (lični) metod danas sve više biva zastupljen u obračunu agregata proizvodnje, iako postoje izvesne poteškoće. Te teškoće su dvojake prirode. Kao prva teškoća je problem razdvajanja primarne od sekundarne raspodele dohotka i drugi problem je utvrđivanje neto profita.

3. Rashodni metod

Kao poslednje središte za obračun bruto domaćeg proizvoda i samog nacionalnog dohotka je potrošnja. Potrošnju ovde shvatamo kao upotrebu raspoloživih prihoda, odnosno kao rashodovanje odgovarajućih prihoda i njihove uštede, koje društvo odgađa u rezervi radi zadovoljenja budućih potreba. Znači, rashodni metod se temelji na izdacima raspoloživih sredstava radi njihove upotrebe u svrhu potrošnje.

Naime, po rashodnoj metodi, nacionalni dohodak se obračunava kao zbir potrošenog, odnosno investiranog dohotka. Znači, rashodni metod utvrđuje sektore na koje se troši nacionalni dohodak. Ta potrošnja je potrošnja domaćinstva, kolektivna potrošnja, investicije i inostranstvo. Otuda rashodi predstavljaju raspolaganje stečenim prihodima u primarnoj raspodeli. To zapravo znači, da rashodi obuhvataju efektivnu potrošnju odnosno kupovinu predmeta prave odnosno neproizvodne potrošnje, kupovinu investicionih dobara (takozvana proizvodna potrošnja) i štednja kao svojevrzne investicije.

Treba istaći da, prihodi jedne nacionalne ekonomije predstavljaju limit mogućih rashoda. Međutim, to ne znači da rashodi u posmatranom periodu u jednoj ekonomiji, ne mogu biti veći od njenih prihoda. Ukoliko su rashodi veći od prihoda, tada se radi o izdacima za potrošnju iz aktiviranih ušteda iz nekog prethodnog perioda. U slučaju, kada su u obračunskom periodu rashodi (izdaci za potrošnju) veći od prihoda tada će razlika biti negativna, a u slučaju kada su izdaci manji od prihoda onda razlika će biti pozitivna.

činjenica je da potrošnja po strukturi i vrednosti treba da bude jednaka proizvodnji. Međutim, to je moguće samo u autarhičnoj privredi. Kako je realnost savremenog sveta otvorena privreda, to znači, da proizvodnja nije jednaka potrošnji. Naime, proizvodnja u jednoj zemlji može biti veća od potrošnje kao rezultat bilansa spoljnotrgovinske razmene (veći uvoz od izvoza), a može da bude i manji (da se smanjuje), ako se u tekućem periodu, ostvari veći izvoz od uvoza. Kao što nema potrošnje bez proizvodnje, tako nema ni proizvodnje bez potrošnje. Proizvodnja u pravom smislu te reči dobija potvrdu tek u fazi potrošnje.

U razmerama otvorene privrede, bruto domaći proizvod, po rashodnom metodu predstavlja zbir četiri kategorije (veliĉine). Prva je za potrebe individualne liĉne potrošnje (domaćinstva), druga za potrebe kolektivne potrošnje (države), treća za potrebe investicija⁷ (fiksni fondovi i zaliha) i četvrta za međunarodnu razmenu – neto izvoz roba i usluga (saldo izvoza i uvoza).

U tabeli broj 3 data je vrednost bruto nacionalnog dohotka preko zbira izdataka za potrošnju. Dakle, bruto nacionalni dohodak dobija se tako što se sabiraju vrednosti liĉne potrošnje (1222023,8 odnosno 2028148,5 miliona RSD), kolektivne potrošnje (118576,3 odnosno 1777592), i investicione potrošnje (243609,4 odnosno 346493,5), saldo zaliha na početku i na kraju posmatrane godine i saldo uvoza i izvoza u toku posmatrane godine (385235,5 odnosno 563695,8 miliona RSD).

⁷ Prema koncepciji Organizacije UN, investicije se mogu posmatrati kao bruto i neto investicije. Bruto investicije obuhvataju ukupno povećanje kapitalnih dobara u jednoj zemlji. Prema shvatanju navedenih organa sva dobra koja će se upotrebiti u budućem proizvodnom procesu, kao mašine, oprema, postrojenja, zgrade, konstrukcije, zalihe sirovina, polupreradevine i gotova roba kod proizvođača, predstavljaju kapitalna dobra. Da bi se došlo do neto investicija, neophodno je od bruto investicija odbiti amortizaciju. Videti: United Nations: Concepts and Definitions of Capital Formation”, New York, 1953.

Tabela 3. Rashodni metod obračuna bruto nacionalnog dohotka u Republici Srbiji za period 2004 – 2007. godine. (u milionima RSD)

Upotreba	2004	2005	2006	2007	Izvori	2004	2005	2006	2007
Izdaci za finalnu potrošnju	1340600,1	1613863,1	1883419,5	2205907,7	Bruto raspoloživ i dohodak	1584209,5	1895497,9	2171105,4	2552401,2
Za ličnu potrošnju	1222023,8	1492528,6	1744465,0	2028148,5					
Za kolektivnu potrošnju	118576,3	121334,5	138954,5	177759,2					
Bruto štednja	243609,4	281634,8	287685,9	346493,5					
Potrošnja osnovnih fondova (-)	231311,2	259117,9	294343,8	362564,8					
Neto štednja	12398,2	22516,9	-6657,9	-16071,3					

Izvor: Sistem nacionalnih računa Republike Srbije, 2004 – 2007, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2009., str. 118, Obrada autora

Treba istaći, da rashodni metod nam omogućava ne samo da preispitamo prva dva metoda, nego on nam daje pravu sliku strukture celokupne potrošnje u jednoj nacionalnoj ekonomiji. Poznavanje te strukture, odnosno koliki je udeo investicionog dela bruto domaćeg proizvoda odnosno nacionalnog dohotka, a kolika je njegova potrošnja (lična i kolektivna) je od presudnog značaja za vođenje i preduzimanje odgovarajućih mera ekonomske politike.

Faktografski podaci u tabeli 3 nam pokazuju da je naša zemlja u 2004. odnosno 2005. godini upotrebila 16,7% odnosno 18% nacionalnog dohotka na ime akumulacije, da bi se i u 2007. godini to učešće smanjilo na 14,7%. To je svakako nedopustivo malo, obzirom na to da dati nivo i efikasnost investicija ne ostvaruje iole neki značajniji ekonomski rast.

Dakle, bruto domaći proizvod odnosno nacionalni dohodak obračunat po ovom metodu, daje istu veličinu navedenih ekonomskih agregata, kao i ukupnost neto proizvodnje svih proizvodnih delatnosti i kao ukupnost raznih oblika raspodele nacionalnog dohotka.⁸ Međutim, u praksi kao što smo već istakli su moguća neslaganja. Ta neslaganja su najčešće posledica “statističkih neslaganja”, obzirom da sve zemlje ne raspolažu istim kvalitetom elemenata (pokazatelja), a koji su uglavnom determinisani privrednim razvojem neke zemlje.

⁸ Nacionalni dohodak se matematički može prikazati sledećom jednačinom: $ND = P + I$, gde su: ND – nacionalni dohodak, P – potrošnja i I – investicije (neto).

ZAKLJUČAK

U ovom radu dato je viđenje autora o savremenim metodama obračuna makroekonomskih agregata (proizvodni, prihodni i rashodni). Autori su bruto domaći proizvod obračunali najpre proizvodnom metodom, i to kao zbir bruto dodatne vrednosti u baznim cenama svih rezidentnih institucionalnih jedinica uvećan za iznos poreza na proizvode i umanjen za iznos subvencija na nivou cele nacionalne ekonomije. Bruto dodatna vrednost je dobijena kao razlika između vrednosti proizvodnje odnosno outputa i međufazne potrošnje.

Kao drugi metod autori su objasnili prihodni metod. Naime, obračun bruto domaćeg proizvoda (BDP) po prihodnom metodu je dat kao zbir naknade zaposlenih, poslovnog viška, mešovitog dohotka i poreza na proizvodnju minus subvencije.

Bruto domaći proizvod autori su obračunali i po rashodnom metodu, i to kao suma agregata finalne potrošnje, investicija u osnovne fondove, promena na zalihama i saldo uvoza i izvoza dobara i usluga. Ova metoda može da posluži kao provera pouzdanosti rezultata dobijenih proizvodnim i prihodnim metodom. Sva tri metoda obračuna bruto domaćeg proizvoda (BDP) dali su jednake rezultate (vrednosti). Međutim, u praksi se često dobijaju različiti rezultati. Razlike će biti puno manje ukoliko se raspolaze sa autentičnim izvorom podataka, boljeg kvaliteta i obuhvata. Obračun će biti pouzdaniji ukoliko je i privreda jedne zemlje razvijenija.

REFERENCE:

1. Metodologija za obračun narodnog dohodka, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1955.
2. Miljković Dušan, Nacionalni makroekonomski računi, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001.
3. Mitrović Ljubomir, Savremene metode izračunavanja društvenog proizvoda i dohodka, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Priština, Vranje, 2001.
4. Mitrović Ljubomir i Slobodan Cvetanović, Osnovi ekonomije, Komino trade, Kraljevo, 2005.
5. Mitrović Ljubomir i Mitrović Slavka, Bruto domaći proizvod kao makroekonomski agregat, Ekonomski pogledi, Ekonomski fakultet, Priština, Priština, 2005
6. Labus Miroljub, Osnovi ekonomije, Pravni fakultet, Beograd, Beograd, 2006.
7. Republički Zavod za statistiku, Beograd, 2009.

Ljubomir Mitrović, Slavka Mitrović

SIGNIFICANT ACCOUNTING METHODS OF THE MACROECONOMIC AGGREGATES

Ljubomir Mitrović¹, Slavka Mitrović²

¹Faculty of Law Priština in Kosovska Mitrovica,

²Faculty of Agriculture Priština in Lešak

Abstract: This paper examines modern methods of macroeconomic aggregates of economic development in Serbia. The analysis work has shown that social production can be determined using three methods: production, revenue and expenditure. The authors suggest that all the working methods of macroeconomic aggregates give the same result. The analysis was carried out over the best known and most important system of national accounts aggregates known as gross domestic product (GDP). It reflects the authors presented the result of residual production activities of institutional units and the sum of the additional values are calculated for all institutional units. The authors also point out the work, that the Serbian economy is niskoakumulativna, and no investment for faster economic growth (about 15% in 2007.) Which can lead into question, the macroeconomic balance and stability of the Serbian economy in the years to come.

Key words: Gross domestic product, manufacturing method, a method of revenue, expenditure method, resident institutional units, national income, taxes, subsidies, salaries of employees, personal and collective consumption, savings, investments.

*Prihvaćeno za objavljivanje:
13.02.2011*